

Ioan MORAR

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU-MODEL DE DĂRUIRE

Constantin Brâncoveanu-model of dedication

Ioan MORAR

Abstract: *Brâncoveanu Constantin/Old boyar and Christian lord... This is the way the people perceived him, his people the ones who dedicated him the beautiful ballad. Yes, Brâncoveanu was a boyar, he was a lord and he was a christian. He belonged to a very old house of boyars, not a boyar who appeared over night due to some ambiguous situations. He was a true lord; at first, he became one through his lineage but he was also a lord as a consequence of his studies, his moral and intellectual status. He was a lord before being a ruler. And then, he was a christian. Not just because he was baptized in the name of the Holy Trinity, but because he took this quality with responsibility, with a burning love for what being a friend of Jesus Christ means. He understood this friendship to its fullness and he sealed it with his great sacrifice – which brought his holiness.*

Key words: Constantin Brâncoveanu, Christianity, gifts, love, martyrdom.

Cazul Brâncoveanu nu poate fi abordat decât cu mâna tremurândă, copleșit de fiorul unor sentimente cu mare încărcătură emoțională și cu efortul de a zăgăzui izvorul lacrimilor gata să irumpă la orice pomenire a acestui nume cu cea mai mare rezonanță în istoria neamului românesc. Raportat la toți marii domnitori pe care neamul nostru i-a avut de-a lungul istoriei, Brâncoveanu reprezintă ceva cu totul special. Este atât de bine fixat în conștiința noastră, în sfânta sfințelor fiecărui român de bună credință, încât mă tem ca nu cumva un contur strict istoric să nu umbrească chipul domnitorului devenit icoană. De aceea și intervenția noastră va fi mai puțin marcată de rigorile impuse de istorie, cu date și evenimente și va da mai degrabă libertate de exprimare undelor calde ale inimii. Va fi adică un crochiu de suflet al unei dinastii domnitoare care ne conferă o poziție de mare noblețe nu doar în Europa, ci în întreaga lume. Ba chiar și în ceruri.

Apropierea de complexul Brâncoveanu se poate face cel mai lesne prin *Cerurile Oltului*. Am numit grandioasa operă de reportaj a lui Val-Bart. Pentru cine nu știe, este vorba de Scholiile Arhimandritului Bartolomeu, adică scriitorul Valeriu Anania, cel care ne și silește la un citat ceva mai consistent: „Cu mulți ani în urmă tânăr fiind străbăteam marele sat al Vaideenilor și m-am dat în vorbă cu ciobanii, fii ai transhumantei, urmași ai descălecătorilor de peste Carpați. Să vii odată pe la noi mai pe-ndelete –mi-au spus –să te ducem prin munții noștri și să-ți arătăm locurile unde stau îngropate comorile lui Brâncoveanu [...] Eram sigur că niciunul dintre ei sau din strămoșii lor nu încercase vreodată să descopere vreun loc anume unde ar fi putut să sape pentru a găsi o căldare cu galbeni. Celebrele bogății ale voievodului (pentru care turcii îl porecliseră Altân Bei, adică prințul aurului) nu constituiau câtuși de puțin o ispită a căutătorilor de comori, ci doar evocarea generică a numelui său, flacăra verzuie, magică, aproape ireală, a unui tezaur subteran ce putea fi bănuț oriunde. O astfel de avuție nu se cere căutată, descoperită, furată, însușită, ci doar perpetuată în amintire. Este exact ceea ce se petrece cu eroul care trece din istorie în legendă; nu exactitatea datelor biografice interesează și se reține, ci aura faptelor semnificative”¹

¹ Valeriu Anania, *Cerurile Oltului*, Râmnicu Vâlcea, Editată de Episcopia Râmnicului și Argeșului, 1990, p. 88.

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

Ne aflăm așadar învăluiti într-o atmosferă de istorie și de legendă care este proprie marilor personalități și popoarelor din rândul cărora ele s-au ridicat. Și pentru că ne dorim o imagine cât mai completă a fenomenului Brâncoveanu, vom începe, totuși, cu câteva date istorice, fie cât de sumar amintite. Iar pentru aceasta va trebui să ne întoarcem cu peste 300 de ani în urmă.

Mijlocul veacului șaptesprezece, mai precis anul 1654, marchează în istoria neamului românesc nașterea celui ce avea să devină domnitorul Constantin Brâncoveanu. Din viță nobilă, boierească, cu ascendență în vechile dinastii ale Basarabilor, pe linie paternă, iar pe linie maternă din cea levantină cu tentă imperială a Cantacuzinilor, era firesc să moștenească câte ceva de la fiecare.² Și se pare că a moștenit ceea ce aveau mai bun străbunii săi. Nu este scopul acestei comunicări să o ia pe urmele destul de sinuoase ale celor ce visau poate să odrăsească din sângele lor un vlăstar cu renume, dar nu credem că și-ar fi putut închipui măcar ce ar putea reprezenta un astfel de urmaș. Tânărul Constantin se formează în familie, după moda vremii. Avea toate condițiile în acest scop. Deși a rămas orfan încă din pruncie, unchiul său Constantin Cantacuzino și-a asumat cu responsabilitate creșterea și educarea lui. Datorită unor dascăli buni, ale căror nume nu ne sunt cunoscute, probabil greci, ne informează academicianul Mircea Păcurariu, și-a putut însuși limbile greacă, latină și slavonă. Pe lângă acestea a mai acumulat încă multe cunoștințe, de vreme ce de tânăr i se încredințează o seamă de slujbe pe la curtea domnească. În casa boierului Brâncoveanu se pare că nu se făcea numai carte, ci și educație civică și religioasă, se cultivau artele, se punea mare preț pe formarea omului întreg, bine instruit, pentru a intra în viață demn și a prezenta garanție. Conceptele lui de viață erau cele ale unui bun creștin: familie așezată, cu mulți copii, pe care dorea să-i rânduiască după legile boierești, pentru a duce o viață tihnită, liberă, la capătul căreia să poată da fiecare socoteală de felul cum și-a chivernisit talanții. Așa că se căsătorește cu Maria (Marica) și ea cu ascendență boierească, domnească chiar și își umple casa cu o droaie de copii, unsprezece la număr, patru feciori și șapte fete.

Domnia nu și-o dorea în niciun chip. Calitățile lui l-au silit spre aceasta. Oare nu cumva ceva sau cineva din afara planurilor noastre să-i fi marcat destinul? Cronica țării ne arată cum s-au petrecut lucrurile: „*Logofete – i-au spus dregătorii – noi cu toții poftim să ne fii domn*”. Brâncoveanu zise: „*Dar ce aș vrea eu cu domnia? De vreme ce un domn sunt la casa mea, nu-mi trebuiește să fii*”; iar ei ziseră: „*Ne rugăm nu lăsa țara să intre alți oameni, sau răi sau nebuni, să o strice, ci fii! Și-l luară de mâni și-l împingeau de spate și acoala fiind și un capegiu împărătesc pentru trebi împărătești, îl duseră și pe el la Mitropolie, și duseră caftan de capegi bașa ale împăratului de l-au îmbrăcat în caftan și intrară în biserică de au citit molitfele de domnie și au mers de i-au sărutat mâna, zicându-i: Mulți ani!*”³

Noul domn, înzestrat cu darurile culturii le răspunde: „*Iată, am ascultat eu rugăciunea dumneavoastră și mi-am lăsat toată odihna și toate moșiile mele și mai mult fără voia mea*

² Pentru detalii a se vedea Răzvan Theodorescu, *Constantin Brâncoveanu între Casa Cărților și Europa*, București, Editura RAO, 2012, p. 54 - ș. u.

³ C.C. Giurăscu, Dinu C. Giurăscu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, Editura Albatros, 1975, p. 409

Ioan MORAR

m-ați ridicat domn. Acum dacă să cade și dumneavoastră să vă arătați credința cea adevărată, cum că vă veți afla în toată vremea lângă noi, cu slujbă dreaptă și credincioasă, și veți face toate poruncile domniei fără nicio îndoială, precum și noi făgăduim să aveți dumneavoastră și toată țara de la noi dreptate”⁴

Sfatul boierilor îi urează din nou „**mnogo leta!**”. Și mulți au fost. Treizeci și patru de ani de domnie, printre cele mai lungi domnii din Muntenia. Dar nu durata domniei sale este importantă, ci felul în care a domnit. Care au fost foloasele țării în timpul domniei lui. De reținut că mica Țară Românească se afla la răscrucea a trei imperii, toate belicoase: Austriac, Otoman și Rusesc. Ori, a păstra echilibrul și independența în asemenea situație presupunea o diplomatie extrem de delicată. Și cum tânărul domnitor (avea doar 26 ani) nu era adeptul conflictelor și își iubea cu adevărat neamul și țara, ar fi vrut să trăiască în pace cu toți și să își pună toate puterile și priceprerea în slujba propriului său neam. Ceea ce a și reușit în bună parte, chiar dacă a fost nevoit să accepte și unele compromisuri diplomatice.

În timpul domniei lui C. Brâncoveanu, Țara Românească a cunoscut un remarcabil progres cultural, artistic și religios. Deși ne este bine cunoscută această efervescență spirituală din epoca brâncovenească, amintim totuși, în mare, în ce a constat ea. Activau o serie de tipografii: București, Snagov, Târgoviște, Buzău, Râmnic, din care au ieșit în jur de optzeci de cărți în limbile română, slavonă, greacă, arabă. Ceea ce pentru acea perioadă nu era deloc puțin. Au prins viață o serie de școli: Academia Sfântul Sava din București, școlile de pe lângă mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, tot din București și altele. La acestea se adaugă salba de biserici de enorie și mănăstirești care conferă spațiului din preajma Carpaților o notă distinctă. Pe unele le-a ctitorit, pe altele le-a renovat, le-a îmbogățit. Sunt bine cunoscute și rezonanța lor adânc pătrunsă în conștiința poporului: Potlogi, Mogoșoaia, Hurezi, Brâncoveni, Cozia, Arnota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Argeș, Dealu etc. Râvna lui Brâncoveanu pentru cultură și pentru cele sfinte a trecut și în Transilvania. O biserică în Făgăraș, altele în Ocna Sibiului și Sâmbăta de Sus. A oferit danii Bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, Mitropoliei din Alba Iulia. Și dărnicia lui nu s-a oprit doar la neamul românesc, ci s-a răsfrânt în tot spațiul ortodox: în Muntele Athos, Ierusalim, Sinai, Constantinopol, Alep (în Arabia), Antiohia, Georgia, Tibilisi, Bulgaria, Serbia. Doamne și oare unde nu a ajuns ajutorul material, cultural și spiritual al acestui mare om și domnitor!?

Pe lângă biserici și mănăstiri a mai ctitorit o serie de lăcașuri civile cu destinație culturală, sanitară, diplomatică ori familială. Ei bine, pentru toate aceste mari realizări și-a știut alege oamenii și a știut colabora cu personalități remarcabile. Mitropoliții Teodosie, Antim Ivireanul, Mitrofan, Damaschin Dascălu, toți iubitori de cultură.⁵

Mândru și prețuindu-și ca nimeni altul strălucirii săi înaintași Basarabi și Cantacuzini, Constantin Brâncoveanu se socotea, pe drept, prin origine și bogății, cel mai de seamă

⁴ Alexandru Briciu, ziarul *Lumina*, număr 47 din 27 febr. 2014

⁵ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Iași, Editura Trinitas, 2006, p. 234.

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

boier al țării, după cum spune Ștefan Ionescu. Iar când în 1674, îi muri, la Constantinopol, fratele Barbu, el preluă conducerea puternicei familii a Brâncovenilor, rămânând singurul moștenitor al uriașei averi a lui Matei Basarab.

Acum că înțelegem de ce l-au numit turcii Altân Bey, adică „*prințul aurului*”, și l-au invidiat cu atâta înverșunare jinduind după acest aur, înțelegem și imensa lui capacitate de jertfă. Numai că aceasta nu s-a datorat doar faptului de a fi bogat. Generozitatea lui vine din altă parte, din acea zonă inefabilă pe care o conferă educația, în toată complexitatea ei, culturală, spirituală, umană. Aceasta l-a făcut cu adevărat mare pe Brâncoveanu. De aici apoi idealurile lui de pace, de promovare a culturii și artelor, de aici dragostea sa pentru țară, pentru valorile ei, care trebuiau sporite și ca un corolar, dragostea și prețuirea față de cele sfinte ale neamului său. Descifrând tainele frescelor brâncovenești, reputatul cercetător Răzvan Theodorescu ne prezintă pe un Constantin Brâncoveanu aflat în rivalitate cu Constantin cel Mare, justificată fără nicio rezervă. Ar fi încă un motiv care a stârnit sălbatica invidie și teama criminală a sultanului. Altfel nu ni-l putem închipui pe acel domnitor darnic peste măsură, care cea mai mare parte a daniilor, care i-au adus faima unui Mecena român, o făcea din propria-i visterie. „*Despre imensele lui averi, moștenite sau dobândite în timpul vieții, ne putem da seama din faptul că nenumăratele ctitorii și palate pe care le-a zidit, restaurat sau înzestrat, precum și daniile pe care le-a făcut la mai toate mănăstirile din orientul creștin, tot mecenatul său cultural, a fost înfăptuit cu bani din cămara personală, nu cu bani din visteria țării. Condiția de cheltuieli a visteriei cuprinde doar cheltuielile făcute pentru repararea sau întreținerea curților domnești de la București sau Târgoviște*”. Este concluzia la care ajunge cercetătorul Ștefan Ionescu, pe bază de documente.⁶

Cum i-a fost răsplătită, de către oameni, bineînțeles, toată această grandioasă operă de binefacere, ne este bine cunoscut. Propriul său neam, prin vărul său Ștefan Cantacuzino, care i-a urmat la domnie, a înțeles să-i răvășească palatele, să-i prade bogățiile, să-i spulbere documentele de arhivă. Iar frații întru credință creștinească, care s-au dat cu Roma, au socotit lucru bun ca printr-o scrisoare întocmită de învățatul ierarh Grigore Maior pe la 1773 să fie invitat generalul austriac Preiss, cu sinistrelle lui tunuri să distrugă ctitoria brâncovenească de la Sâmbăta de Sus, desăvârșind astfel opera de tristă amintire a generalului Adolf von Bucov, cel care își va afla meritatul sfârșit, călcat în picioare de proprii săi cai.

Nu putem să nu amintim aici acel document din preajma lui 1700 prin care aceiași frați creștini, vecini ai Brâncoveanului, l-au silit sau mai bine-zis siluit pe acel nefericit ierarh ardelean Atanasie Anghel, hirotonit în țara lui Brâncoveanu și ajutat din belșug de acesta, să semneze, cum spunea Nicolae Iorga, „*cel mai josnic document semnat vreodată de un ierarh român?*”. În declarația sa de fidelitate făcută după rehirotonirea sa la Viena, în articolul 6 spune: „*Mă lepăd de astăzi încolo pentru totdeauna în viitor de orice corespondență, legătură și prietenie cu toți schismaticii și ereticii, inclusiv cu principele Țării Românești, cu care nu voi avea de acum înainte niciun schimb de scrisoare*”. Vai!, principele Țării Românești

⁶ Ștefan Ionescu, *Epoca Brâncovenească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 11.

Ioan MORAR

de care se lepăda, nu știm dacă sincer sau cu strângere de inimă, era binefăcătorul său și al românilor de pretutindeni, Constantin Brâncoveanu.⁷

Cu aceasta ne-am apropiat, cred, de acea zonă care constituie universul dinastiei Brâncoveanu în care s-a plămădit cea mai mare jertfă pe care un om o poate face pentru sine și pentru neamul său. Aici aș dori să zăbovim puțin pentru o mai bună înțelegere a fenomenului Brâncoveanu și pentru ca el să nu rămână o simplă pagină de istorie. De altfel poporul, care este cel mai bun catalizator al marilor evenimente istorice, a intuit foarte degrabă scânteia care a învălborat destinul unui neam întreg. În ritm tărăgănat de baladă el și-a spus părerea și a dat semne că și-a asumat jertfa: „*Brâncoveanu Constantin/Boier vechi și domn creștin [...]*”.

Da, Brâncoveanu era boier, era domn, era creștin. Era boier cu rădăcini adânci în boierie, nu din cel procopsit peste noapte prin mijloace dubioase. Era domn în înțelesul cel mai deplin al cuvântului. Domn prin descendență, domn prin formație, domn prin ținută morală și intelectuală. El era domn înainte de a fi domnitor. Și apoi era creștin. Nu doar pentru că era botezat în numele Sfintei Treimi, ci pentru că și-a asumat această calitate cu toată responsabilitatea, cu o dragoste înflăcărată pentru ceea ce înseamnă a fi acceptat în prietenia Mântuitorului. El a înțeles această prietenie în deplina ei reciprocitate. Explicația acestei idei va veni spre final.

În preajma unui astfel de om ne putem închipui cam cum se desfășura viața. Familie întemeiată pe principiile moralei creștine: bunăcuviință, credință neșovăielnică și activă, cultul muncii, pasiunea pentru cultură și frumos. Cei 11 pruncuți, cum ar spune Ioan Alexandru, 4 băieți și 7 fete erau o pepinieră de nădejde pentru viitorul Țării Românești.

A întemeia o epocă marcată de artă și un stil cu valoare perenă, presupune o cultură în permanentă efervescență. Casa lui Brâncoveanu era o adevărată universitate. Doar o mostră din ceea ce puteau produce tinerele vlăstare brâncovene: „*De suntem răniți de moarte, sau chiar morți, coasta cea împunsă a Mântuitorului fie-ne mormânt! Și chiar vii de suntem [...]*”; este un fragment dintr-un *Cuvânt la Patimile Domnului* alcătuit, probabil chiar susținut, de unul din fiii săi. Aceasta înseamnă teologie, înseamnă poezie, filosofie, artă oratorică, credință și logică.

Să nu ne închipuim că viața Brâncovenilor era una lipsită de griji, de încercări. Peste o familie atât de numeroasă au trecut destui nori negri și vântoase, dar o asemenea întemeiere era greu de dislocat.

Paginile de istorie scolastică pomenesc mai puțin din intimitatea dinastiei brâncovenești. Este interesant deci să facem cunoscute relatările unei cercetătoare, Raluca Brodner, despre aceasta.⁸

⁷ Andreas Feyberger, *Relatare istorică despre unirea Bisericii Românești cu Biserica Romei* (ed. bilingvă), versiunea românească de Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, Editura Clusium 1996, p. 93.

⁸ Cf. Raluca Brodner, ziarul *Lumina* nr. 44 din 24 febr. 2014.

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

Situația ficelor:

- 1) Stanca 1676 – 1714 = 38 ani. Nu lasă urmași. În timpul agoniei, are o viziune: o ceată de turci smucesc de grumaz pe tatăl său pentru a-l duce la Constantinopol;
- 2) Maria 1678 – 1697 = 19 ani. Moare de ciumă la Țarigrad, lăsând în urmă un copil;
- 3) Ilinca 1682 - ? Căsătorită cu Alexandru Mavrocordat în 1699, după decesul căruia se recăsătorește. Nu se știe cât a trăit și dacă a avut sau nu urmași;
- 4) Safta 1686 – 1747 = 61 ani. Se căsătorește cu Kretzulescu, cu care are 5 copii. De numele lor se leagă cunoscuta biserică Crețulescu din București;
- 5) Ancuța 1691 - ?;
- 6) Bălașa 1693 – 1752 = 59 ani. Nu are urmași. De numele ei se leagă celebra biserică Domnița Bălașa din București, cu marea ei încărcătură culturală și spirituală.;
- 7) Smaranda 1696 – după 1712, fără urmași.

Grupul coconilor martiri:

- 1) Constantin 1683 – 1714 = 31 ani. Căsătorit la 23 ani;
- 2) Ștefan 1685 – 1714 = 29 ani. Căsătorit la 24 ani, are o fiică, soția îi decedează doar după 2 ani de la căsătorie. Tipărește în limba greacă penegirice la diferite personalități, cuvânt la Patimile Domnului etc. El este expresia atmosferei culturale a familiei;
- 3) Radu 1690 – 1714 = 24 ani. Este doar logodit;
- 4) Matei 1702 – 1714 = 12 ani. El va fi expresia curajului prin credință și a ascultării filiale;

Iar acum, cu convenita emoție, să încercăm să reconstituim una din cele mai cutremurătoare drame din istoria omenirii. Nici tragedii Greciei antice, nici Shakespeare, nici teatrul absurdului nu au putut concepe o scenă mai îngrozitoare decât cea petrecută aievea în ziua de Sfântă Mărie a anului 1714 în Constantinopol.

Dramaticul eveniment a fost descris de către multe condeie, care de care mai îndemânatic, căutând fiecare să scoată în evidență atât latura negativă, adică cea a călăului, a diabolicului, a neomenescului sultan al cărui nume nici nu merită să fie rosti de buze creștinești (Ahmed al III-lea), cât mai ales cea pozitivă, de jertfă în numele unei credințe, a omeniei, a răbdării de care au fost capabili martirii Brâncoveni și împreună cu ei un neam întreg. Nu au fost neglijați nici diplomații reprezentanți ai statelor civilizate ale Europei care nu au dat nici cele mai mici semne de împotrivire, sau poporul gură-cască care fie că se jeluia, fie că se desfăta, era neputincios în fața crudului asasinat. Dar istoria a consemnat și gestul nobil al acelor buni creștini care cu înfrigurare, cu mare risc au urmărit soarta decapitaților, recuperând trupurile lor în vederea convenitei cinstiri. Poetul Ioan Alexandru, cel care le dedică cele mai frumoase și consistente versuri și care la canonizarea martirilor Brâncoveni a fost purtătorul icoanei până la Biserica Sfântul Gheorghe cel Nou, într-un curs ținut la Facultatea de Filologie din București spune că a vorbi despre Constantin Brâncoveanu cu cei patru fii ai săi martiri creștini: „*înseamnă practic a vorbi despre o splendoare de slujire și credință, de valoare universală, despre o perlă ce strălucește în coroana cerului spiritual mai luminoasă decât soarele*”⁹

⁹ Ioan Alexandru, *Note de curs*, consemnate de Silviu Despa.

Ioan MORAR

Care a fost desfășurarea dramei o știe toată lumea. Și dacă totuși, pe scurt, o reconstituim acum e pentru a o aprofunda, a ne-o asuma, încercând, după 300 de ani să vedem care mai este ecoul ei în sufletele noastre.

Anul 1714, Vinerea Mare, domnitorul Constantin Brâncoveanu dimpreună cu doamna Marica, cu toți copiii și ginerii lor, la porunca sultanului este ridicat și dus la Istanbul. Totul a fost pe neașteptate și cu spijinul criminal al vărului său Ștefan Cantacuzino dimpreună cu soția sa Păuna, cea care într-o criză de conștiință, așa cum le șade bine trădătorilor, va lua câmpii tocmai în ziua sacrificiului. Val-Bart ne descrie episodul, cu neîntrecută măiestrie, în *Cerurile Oltului*. Sunt aruncați în neagra temniță numită Edicule (Șapte Turnuri) unde încep torturile psihice și fizice pentru a smulge de la ei secretul aurului. Schingiuirile deveneau din ce în ce mai cumplite, pe măsură ce turcii treceau de la interesul pentru averile Brâncoveanului la comoara lăuntrică a sa. Iar aici întâmpină ei cea mai dârză împotrivire. Aici condeiele încep să pălească pentru că este imposibil de descris de unde vine această putere a domnitorului, putere pe care o transmite întregii sale familii încât devine, cum spune poetul Ioan Alexandru în cursul amintit, „un monolit de nedistrus”, „o cupolă de aur pe care ard patru torțe de foc mai strălucitoare decât stelele cerului și cântă îngerii osanale”, „un boboc de roze amirosind, înfipt pe vârful Carpaților”. Și mai departe poetul înșiră o serie de secrete pe care turcii nu le știau și nu le puteau înțelege: „ei nu știau că Brâncoveanu purta la grumaz un Testament pe care i-l dăduse Antim Ivireanul (chipurile marilor personalități biblice); că avea în sânge un legământ, că Brâncovenii se îmbrăcaseră de la Hurezji în straie sub coroane nu în virtutea lumii de aici, ci a nunții de dincolo; ei nu știau că el știe unde se duce, că murind trec de-a dreapta lui Hristos, merg de-a dreptul la Înviere. Ei erau niște oameni senini, în inima lor nu mai duceau demult ei lupta, ci începuse să o poarte Iisus Hristos”. Și conchide poetul: „În momentul în care ei au fost puși, în ziua de 15 August, de Adormirea Maicii Domnului, în cămăși albe, desculți pe ulițele Constantinopolului, ei erau deja îmbrăcați în cămășile albe din Apocalipsă și în fața lor se afla deja Mielul care îi trecuse de la moarte la viață. Ei deja umblau în cămașa lui Hristos. El era în inima și viața lor, Iisus Hristos, înviatul din morți, pentru că ei erau gata să-l mărturisească în fața acestor păgâni până la ultima clipă, neînfricoșându-se de fiară și de numărul și de chipul ei, tăindu-li-se capul pentru această mărturisire [...] Fără să știe turcii, deja îi îmbrăcaseră în cămașa albă precum neprihana sufletelor lor dincolo după retezarea capului când nu mai cunosc moartea niciodată și sunt sfinții Dumnezeuului celui viu care-L însoțesc pe Hristos oriunde se duce El! Ei deja purtau această slavă înaintea momentului în care capetele lor au fost așternute pe butuc”.¹⁰

Am recurs la această parafrază mai amplă a poetului ce odihnește în poiana cu brândușe de la Nicula, care se regăsește de altfel în zecile de poezii dedicate lui Brâncoveanu, pentru a vedea cum peste 300 de ani, un curcubeu înfipt cu un capăt în mlaștina semilunii iar cu celălalt în smârcurile ateismului, poate să strălucească mărturisitor dacă ecoul jertfei Brâncovenilor întâlnește sufletul care vibrează brâncoveneste. Și pentru a mai înțelege de unde acea nelumească putere care i-a înnobilat și i-a suit la ceruri pe sfinții martiri mărturisitori. Acum putem și noi să sfidăm cruzimea

¹⁰ Ioan Alexandru, *Note de curs, ms.*, p. 15.

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

sălbatică a turcului, închipuindu-ni-l în flăcările veșnice ale Iadului, dimpreună cu trădătorii care i l-au dat pe mână, iar pe cel ce cu atâta demnitate și-a păstrat verticalitatea desfătându-se în sânurile lui Avraam și privind ocrotitor spre cei ce îl cinstesc.

Este luat mai întâi sfetnicul domnitorului, Ianache, pentru a se crea cadrul de groază și spaimă care, eventual, l-ar putea deturna pe Brâncoveanu din demnitatea lui statornică. Urmează la rând, în ordine descrescândă, Constantin, Ștefan, Radu și Mateiaș. La anumite intervale de timp, până ce gâdele își mai trăgea puțin sufletul, sultanul mai puneă câte o întrebare legată de cele pământești și de cele cerești ale voievodului. Răspunsul era de fiecare dată „Doamne, fie voia Ta!”. Urmat de o tăcere adâncă sau înaltă cât distanța dintre pământ și cer. Ezitarea firesc-copilărească a lui Mateiaș a făcut să înmugurescă pe chipul monstruosului sultan un dram de speranță că dacă legat de aurul mult jinduit nu putuse să obțină nicio dovadă, dar pe care socotind el că răscolind Țara Românească tot îl va afla odată, atunci măcar să poată stinge candela credinței care le mai învâlvora sufletele. Acum este momentul când sabia Duhului, ca să ne exprimăm paulin, mânuită cu dibăcie de arhanghel, arde orgoliul păgânesc și spulberă puterea de lut a unui imperiu. „Fiii mei, am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta pământească, nu ne-au mai rămas decât sufletele; să nu le pierdem și pe ele! Stați tari, bărbătește, dragii mei, și nu băgați în seamă moartea! Priviți la Hristos, Mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi și în ce moarte groaznică a murit! Credeți tare în aceasta și nu vă mișcați din credința pravoslavnică, pentru viața și lumea aceasta! Acum dară, o dulcii mei fii, cu sângele nostru să spălăm păcatele noastre!”. Cu aceasta fața cinstitului domnitor cade și se spală în propriu-i sânge sporit de cel al fiilor săi.

Drama nu se încheie aici. Trupurile Brâncovenilor sunt târate pe ulițele Istanbulului, capetele puse în țepuși iar mai la urmă aruncate în apele Bosforului. Pe ascuns, la îndemnul Patriarhiei Ecumenice, niște pescari cu frica lui Dumnezeu, le-au cules din valuri și au fost îngropați la o mânăstire a Maicii Domnului din insula Halki.

După mai bine de cinci ani, datorită unor conjuncturi favorabile, rămășițele pământești au fost aduse în țară și așezate într-o nădejdea Învierii la ctitoria sa Sfântul Gheorghe cel Nou din București. O candelă cu un înscris greu descifrabil și o lespede de marmură tănuitoare (fără înscrisuri) vor veghea și vor ocroti cinstitele oseminte într-o răbdătoare așteptare de 300 de ani până când Duhul Sfânt care pe toate le plinește va desăvârși jertfa lor, oficializând și după rânduielei omenesti înscrierea lor în rândul sfinților neamului. Aceasta petrecându-se în anul 1992. De atunci ziua în care este prăznuită *Adormirea Maicii Domnului* cuprinde ocrotitor și pe cea următoare într-o cinstea și pomenirea Sfinților Brâncoveni.

Țimpul va lămurii și secretul marmurei și va descifra și pe cel al candelii. Cel care aduce o lămurire pentru noi este Ioan Alexandru în poezia „*Brâncoveanu este-n București?*”, din volumul „*Imnele Țării Românești?*” (p.300):

„*Brâncoveanu este-n București*
A sosit cu fiii săi de mână
Din Fanar, Maria, maica lor,
I-a luat acum o săptămână

Și pruncuții pentru că-s micuți

Ioan MORAR

*Și mereu e marea în furtună
Maica lor din brad de la Hurezi
Le-a-ncropit un leagăn împreună*

*Iar pentru bătrânul ostenit
De atâta vreme-n pribegie
Ca să-i treacă noaptea mai ușor
L-a întins pe-o salcie pustie*

*Au ajuns în postul de Crăciun
Și cântau cocoșii-ntâia oară
Și să nu-i trezească pe pruncuți
I-a lăsat pe laița dinafară*

*Și în grabă-n ctitoria lor
Chiar acum în zori de dimineață
Până se deșteaptă somnul lor
I-a-nvelit cu marmora pe față¹¹.*

Iar istoricul Virgil Drăghiceanu descifrează înscrisul de pe candelă: „*Această candelă, ce s-au dat la s[ve]ti Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului Domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaște făcută de Doamna Mării Sale Maria, carea și Măria Sa nădăjduiește în Domnul iarăși aici să i se odihnească oasele. Iulie, în 12 zile, leat 7228 (1720)*”. Aceasta se petrece în 1914, exact după 200 de ani.

Așadar, doamna Marica, în mare taină a căutat să le rânduiască toate și pentru aducere aminte și spre ferirea de profanarea răzbunătoare.

Mai rămâne însă o taină. Candela pomenește doar de osemintele voievodului. Ce s-a întâmplat cu cele ale copiilor. Să nu fi fost aduse în țară, să fie în altă parte? Că sufletele sunt în ceruri nu încapе îndoială. În 1932, în urma unor cercetări arheologice și a unor analize osteologice efectuate de dr. N. Minovici și dr. F. Reiner s-a ajuns la concluzia că osemintele aparțin, fără dubii, domnitorului Constantin Brâncoveanu. Pachețelul cu frunze de merișor aflat în mormânt probabil să fi simbolizat pe copiii martiri.

Patriarhul Miron Cristea care asistă la exhumarea și identificarea Brâncoveanului, hotărăște în Sfântul Sinod ca să se facă o slujbă de pomenire cu mare fast, care va avea loc la 220 de ani de la martiraj. În ziarul *Universul*, anul 51, număr 134, duminică 20 mai 1934, p.1, Patriarhul face un apel atât de vibrant: „*Comisiunea Monumentelor Istorice, în urmărirea scopurilor ei, făcând exhumări în biserica Sf. Gheorghe cel Nou din capitală, a verificat adevărul afirmat în inscripția unei candelă de Doamna Marica – pioasa soție a lui Constantin Vodă Brâncoveanu, care a adus din insula Halki osemintele scumpului ei soț și mucenic al credinței creștine ortodoxe și le-a așezat în mormântul familial și ctitoricesc de acolo. Iar biserica a crezut a fi o*

¹¹ Ioan Alexandru, *Imnele Țării Românești*, București, Editura Cartea Românească, 1981, p. 30.

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

*creștinească datorie să reașeze la locul de odihnă scumpele oseminte, în cadrele unei slujbe și procesiuni festive, ca toți credincioșii să aibă puțința de a le da cuvenita cinstire. Cetățenii vor îndeplini o patriotică și creștinească datorie, participând la această slujbă și procesiune în ziua de 21 mai 1934 [praznicul Sfinților Împărați Constantin și Elena], ora 10 dimineața. De sine se înțelege că toți cei ce se știu rude cu nemuritorul Voievod își vor face prin participare și o familială datorie către memoria celui ce a ridicat slava numelui Brâncoveanu până la mucenicie”.*¹²

Apelul întâiului patriarh nu a rămas fără ecou. A fost atunci o impresionantă manifestare de suflet. Se spune că la prenoirea mormântului, cu ocazia reînhumării, pământul scos a fost așezat lângă biserică, iar după ceremonia religioasă nu a mai rămas nicio fărâamă. Tot l-au luat credincioșii acasă spre amintirea și cinstirea voievodului. Într-o ședință a Sfântului Sinod din 30 noiembrie 1934, același Patriarh propune înființarea unei *Comisii pentru canonizarea martirilor Brâncoveni*. Comisia s-a constituit, dar vremurile au fost potrivnice împlinirii visului. Canonizarea va avea loc abia în timpul celui de al cincilea patriarh, venerabilul Teoctist, în 1992.

Acum, dacă lăsăm să ne treacă prin minte chipurile reprezentative din galeria domnitorilor români: remarcabilul strateg Sfântul Ștefan cel Mare, neîntrecutul diplomat și unificator de neam Mihai Viteazul, marele ctitor de biserici și strămoș al Brâncoveanului, Matei Basarab, înțeleptul Dimitrie Cantemir și mulți alții, înțelegem de ce Constantin Vodă este o figură aparte.

Și cu a dumneavoastră îngăduință voi încheia acest excurs cu un „of” care mi s-a cuibărit în suflet îndată ce am văzut Icoana Brâncovenilor. Mi-am exprimat în grabă această nedumerire și chiar a fost publicată la vremea aceea prin ceva reviste iar mai apoi în volumașul „*Din zborurile minții pentru statornicia inimii*”, apărut la Editura Astra în 2009. Credeam că va rămâne o simplă părere, nici nu mă așteptam la mai mult. Prin 2008, mă pomenesc cu o scrisoare prin care mi se adresa rugămintea de a îngădui să fie inclusă această poezie, care nu era poezie, ci doar o idee și un sentiment exprimate într-o potrivire oarecare, într-o carte ce se pregătește la Fundația Sfinții Martiri Brâncoveni din Constanța, carte dedicată Doamnei Maria Brâncoveanu. Ea a și apărut sub îngrijirea lui L. S. Desartovici și se vede că la temelia ei stă același „of” care a străpuns pe mai mulți. Dar care este „of”-ul? Este că lipsește ceva din Icoana Brâncovenilor. Și este cu atât mai surprinzătoare și greu de justificat această lipsă, cu cât în vechile tablouri votive, de la Hurezi și din alte părți acest gol este umplut.

Vă rog să-l sesizați și să vă pronunțați:

Icoană Brâncoveană¹³

Deși s-a așternut de multă vreme
O sfântă liniște peste icoana brâncoveană

¹² Cf. *Doamna Maria Brâncoveanu Tainica biruință a lacrimilor*, Ediție îngrijită de L. S. Desartovici, Constanța, Fundația Sf. Martiri Brâncoveni, 2008.

¹³ Pr. Ioan Morar, *Din zborurile minții pentru statornicia inimii*, Dej, Editura Astra, 2009, p. 57.

Ioan MORAR

Răscolitoare glasuri din străfunduri
Ne fac să mai simțim nevindecata rană

În ape de Bosfor se scaldă
Lumina ochilor răsfrântă prin istorii
Și vrea să limpezească ce este veșnic
Și ce-i vremelnic în ale lumii glorii

Privirea vulturească de înțelept bătrân
Ce-a stat ani mulți în scaun de domnie
Ne dă o strălucită-nvățătură
Ce-ar trebui sădită-n suflet din pruncie

Se pierd averi, se clatină coroane
Frumusețea ca și faima curând se veștejesc
Se prăbușesc orgolii, se sting dorinți aprinse
Se-nvolbură-n risipă tot ce e pământesc

Se află-n noi însă un dram de cer
Pe care nu-s puteri ca să-l răpună
Acesta i-a înnobilat pe Brâncoveni
Făcându-i purtători de cruce și cunună

Și astăzi încă ascuțite iatagane
Se leagănă de-un fire subțire atârdate
Așteaptă mărturia de credință
A unui neam mâncat de nedreptate

Vom ști ce hotărâre să luăm
Când Beiu în tunicului va face negrul semn
Că e momentul candela să ni se stingă
Turnând vrăjmașul apă-n untdelemn?

Trebuie oare să mai crească încă
Munții de jertfe, de trudă și alean
Aduse peste veacuri cu răbdare
De veșnic obiditul nostru neam?

De-ar fi ca toate-acestea odată, undeva
O dreaptă cântărire să-și găsească
Atunci și Caraimanul și Făgărașul și Ceahlăul
În fața lor ar trebui să se smerească

„Constantin Brâncoveanu-model of dedication”, *Astra Salvensis*, 3, p. 115-126

Privesc icoana pruncilor martiri
A unui vistiernic și-a marelui voievod
Și văd în preajma lor zburând spre ceruri
Pe toți eroii dăruți de acest norod

Și simt că încă un chip cu aură mucenicească
Undeva-n icoană ar trebui să fie
Un suflet de patru ori decapitat ca mamă
Și încă de vreo două ca doamnă și soție